

Sapfo

Antika vittnesbörd och diktfragment (med anmärkningar till Platon, *Phaidros* 235c)

Många böcker och artiklar har utgivits och ges fortfarande ut om Sapfo, ofta med stora berättelser om diktaren som prästinna eller religiös auktoritet; som djupt tänkande filosof; som pionjär inom HBTQ-saker och feminism; som överklassdam som underhåller sin bekantskapskrets i exklusiv enskildhet; som politiskt aktiv kvinna i staten. Vad alla har gemensamt är att de bygger på ett synnerligen magert bestånd av vederhäftiga historiska källor, samt på den lilla samling poesi av diktaren själv som har bevarats.

Här skulle jag vilja ge en asketisk framställning av de viktigaste källorna, alltså en presentation av vad som faktiskt sägs om Sapfo i antiken med anspråk på historisk och biografisk vederhäftighet, med en kommentar till vad utsagorna kan tänkas innebära. Jag skall också som avslutning tillåta mig ett begränsat mått av spekulation, och ytterligare en berättelse, kortfattad och utan något signifikant mått av romantik, andlighet, politik eller djupsinne: sagan om entreprenören och PR-kvinnan Sapfo.

Jag citerar en del av Sapphos egen poesi som verkar göra anspråk på att vara biografisk, medveten om den litterära självframställningens karaktär av mask, spel, och ibland ren fiktion, men vill påpeka vad alla egentligen redan vet, nämligen att självbiografiska sakframställningar i diktning inte nödvändigtvis är fiktiva eller felaktiga. Kanske är de till och med i vissa fall sannolikt i sina huvuddrag riktiga, om man föreställer sig en samtida publik för vilken diktarens familjesituation var offentligt känd.

Med utgångspunkt i två små biografier som har bevarats, en från antiken (A) och en från medeltiden (B), är artikeln indelad i fem sektioner (1–5), där biografiernas uppgifter behandlas tematiskt och ytterligare källor inklusive Sapphos egna dikter citeras.

I denna artikel behandlas biografiska och historiska källor som gör anspråk på vederhäftighet. Senare hoppas jag kunna återkomma till de fiktiva och mytologiska framställningarna och dikterna om Sapfo, samt den antika litterära och filosofiska kritiken av hennes lyrik.

A. Ett papyrusfragment från Oxyrhynchos:¹

[Om Sapf]o.

[Sapfo] var le[sbiska till börden, från staden Mit]ylene. [Fadern hette Skam]andros, [några säger Ska]mandrony[mos. Hon] hade tre [bröder, Er]i[gyios, La]richos [samt Char]axos, den äldste, som när han seglat [till Egypten] kom i [delo] med en viss Doricha och spenderade massor med pengar på henne. Hon älskade Larichos, som var <yngre>, mer. Hon hade en dotter, Kléis, med samma namn som Sapfos egen mor. Hon har anklagats av några för att ha varit tygellös till sättet och ha haft en preferens för kvinnor. Till utseendet verkar hon ha varit oansenlig och mycket ful, ty vad gäller anletet var hon mörkhyad, och till storleken helt liten. Detsamma är fallet även beträffande [Alkaios?] som var ganska liten [] som Chamaileon² [] misstog sig [] från honom säger [] dialekt [] hon har skrivit [nio] böcker med lyrik; med elegi [och jamb] en.

Författaren är okänd, men yngre än litteraturhistorikern Chamaileon (ca. 350–275 f.Kr.), som citeras. Texten är äldre än tidigt 200-tal e.Kr. då papyret senast kan ha nedtecknats. Flera av luckorna kan fyllas ut med rimlig säkerhet då uppgifterna är kända från annat håll.

1. Den sköna Sapfo (enligt Platon)

Uppgifterna om Sapfos utseende må vara av begränsat intresse, men att de cirkulerade redan på Platons tid antyder ett stycke ur dialogen *Phaidros*, vilket ger anledning till en exkurs. Sokrates menar sig i dialogen ha hört goda och viktiga ting sägas om kärleken; hans vän Phaidros undrar var, och Sokrates svarar:³

– Det kan jag nu inte på rak arm säga; uppenbarligen har jag hört det av några, kanske någonstans hos den sköna Sapfo eller den kloke Anakreon eller några av prosaförfattarna.

¹ S. 252 = *POxy.* XV 1800 fr. 1. (S. = Sapfo; övriga förkortningar av antika författare, texter och standardutgåvor följer LSJ, alternativt anges i bibliografin i slutet av artikeln. Fragment av och testimonier om Sapfo citeras enligt Voigts numrering.)

² Chamael. 27 Wehrli.

³ Pl. *Phdr.* 235c.

Detta är det enda omnämnande Sapfo bevärdigas med i hela Platons verk. Antika och moderna kommentatorer har tagit det på stort allvar och diskuterat i vilket avseende Sapfo av Sokrates anses vara skön (καλή) och Anakreon klok (σοφός).⁴ Men det bör i första hand läsas som ett exempel på sokratisk ironi. Jag menar att Sokrates anspelar på att Sapfo *inte* sägs ha varit skön att skåda, liksom det inte är ”klokhet” som är den mest representativa egenskapen för Anakreons verk, som företrädesvis handlar om dryckenskap och de enligt Platon lägre formerna – enligt utredningen i dialogen *Phaidros* – av erotik. En klok diktare är inte något Sokrates överhuvudtaget förväntas tala om, ty enligt Platon vid denna tid är goda poeter inte kloka, utan i den mån de är goda är de *vansinniga*: det är gudarna som med inspiration lägger orden i deras mun, de kan inte med resultat i hand redogöra för sin tankegång. Sokrates sammanfattar det empiriska materialet i *Försvarstalet* med ordval som direkt motsäger hans omdöme om Anakreon här:⁵ ”jag märkte snart även beträffande poeterna, att det *inte är av klokhet* (οὐ σοφία) som de skapar vad de skapar, utan av ett slags instinkt, inspirerade, såsom gudarnas siare och orakel”. Platon har utvecklat denna teori framförallt i dialogen *Ion*.⁶ Just Anakreon byggde också själv upp hela sin litterära persona på den föregivna strategin att kasta klokhet och eftertanke överbord och ge sig Dionysos och Afrodite i våld.

Sapfo och Anakreon ges alltså epitet som är motsatserna till den populära föreställningen om dem, och i det senare fallet även till Platons poetiska teori. De av Sokrates icke namngivna ”prosaförfattarna” är likaså ett nedlåtande uttryck: Platon har ingenting till övers för sina samtida sofistiska och retoriska författarkollegor. Denna ironi uppfattas omedelbart av en samtida publik som är bekant med Sapfos och Anakreons ryktbarhet och diktning och Platons uppfattning om, säg, Gorgias. ”Jag har förmodligen hört detta hos dessa goda och kompetenta auktoriteter”, säger Sokrates, och nämner Sapfo och Anakreon (behagligt flams), och ”prosaförfattarna” (sofistiskt trams), i ett typiskt exempel på sokratisk ironisk ödmjukhet. Den platoniska Sokrates har egentligen inte hört det han skall säga någon annanstans, i synnerhet inte på de platser han nämner, utan är själv upphovsman till sin teori om kärlek.

⁴ T.ex. Pender (2007).

⁵ Pl. *An.* 22b–c.

⁶ Pl. *Ion* 533a–536d.

Med detta sagt, återfinns ytterligare ett lager av ironi, som ligger i just det faktum att poeterna är gudomligt inspirerade, och därmed har del i gudarnas klokhet och skönhet, utan att själva vara kloka och sköna. Guden ger poeterna bilder och ord som innehåller sanning, en sanning som de själva förmår återge brottstycken av. Några sådana poetiska bilder verkar Platon ta upp och använda, till exempel Sapphos beskrivning av kärlekens kval⁷ och följande dikt av Anakreon:⁸

Gosse, du med en jungfrus blick,
dig jag följer, du hör det ej,
du vet inte att du min själ
driver med dina tyglar.

Platon använder i *Phaidros* bilden av själen som en vagn driven av yttre krafter,⁹ men visar hur det verkligen förhåller sig med saken, och att Anakreon därvidlag är långt ifrån att nå fram till den fullständiga sanningen: att påstå att det är pojken som driver själen är en poetiskt behagfull bild, gudomligt inspirerad till äventyrs, men i sin primitivitet en filosofiskt och metafysiskt ohållbar tes. Allt detta gör han förvisso utan att citera Anakreon eller nämna hans namn igen.¹⁰

Det yttre lagret av ironi får en udd av omtalandet av Sappho som ”skön”, när det var allmänt bekant att hon var ”mycket ful”. Jag tror inte att Platon hade väldigt höga tankar om Sapphos lyrik, lättsinnig, feminin och på barbarisk dialekt¹¹, och heller inte om Anakreons, om än de båda poeterna var gudomligt inspirerade. Platon hävdade senare i *Staten*, att poesi framförallt borde fostra själar till gudfruktighet och självupppoffrande patriotism.¹² För all sin ironi blev ”Den sköna Sappho” likväl ett stående uttryck, som återkommer hos bland andra Plutarchos, Athenaios, Julianus och Anna Komnena, vilka

⁷ Pl. *Phdr.* 251a–b

⁸ Anacr. 15 (360) *PMG*, ap. Ath. 13.564d.

⁹ Pl. *Phdr.* 246a–b

¹⁰ Senare modifierar eller till och med förkastar Platon denna teori om poesins upphov, i synnerhet i *Staten*, där han medger att poeter kan skapa vackra dikter som är lögnaktiga och falska, fastän gudarna är oförmögna till varje slags falskhet (Pl. *R.* 382c–e, etc.). Han ersätter den gudomliga inspirationen med begreppet *mimesis*, efterbildning (392d ff.), enligt vilket poeten likt en målare av egna krafter avbildar verkligheten, ofta oriktigt. I *Phaidros* (245a) företräder Sokrates inspirationsteorin.

¹¹ Jfr. Pl. *Prt.* 341c.

¹² Pl. *R.* 376e ff.

(med all rätt) använder det i positiv och respektfull anda, så som också nyplatonikern Hermias förstår det i sin kommentar till *Phaidros*:¹³

Kanske säger han att Sapfo är skön då hon i mycket hög grad ägnade sig åt lovsång av och hymner till Afrodite. Afrodite är den gud som företräder skönheten och som får skönheten att lysa för alla.

2. Charaxos och Doricha

Afrodite går emellertid inte alltid Sapfos ärenden, vilket affären med Sapfos lillebror och kurtisanen Doricha visar. Historien är känd både från äldre källor och från Sapfos egna diktfragment. Herodotos skriver:¹⁴

Även han [faraon Mykerinos] efterlämnade en pyramid som var mycket mindre än faderns. [...] Några andra greker säger att den restes över Rhodopis, en hetär, men det är oriktigt. [...] Ty Rhodopis levde långt flera år senare än de konungar som efterlämnade dessa pyramider; hon var thrakiska till börd och slav till Iadmon son av Hefaistopolis, en man från Samos: hon var slav tillsammans med författaren Aisopos. [...] Rhodopis kom till Egypten ditförd av Xanthes, en man från Samos. När hon kommit dit friköptes hon för sitt värvs skull av en man från Mytilene, Charaxos, son till Skamandronymos och bror till Sapfo, musikern. [...] Hetärerna i Naukratis brukar vara särskilt behagliga. Hon som denna historia berättar om blev ju så berömd att alla greker känner till namnet Rhodopis. [...] När Charaxos köpt Rhodopis fri och återvänt till Mytilene tråkade Sapfo honom ofta i sina sånger.

Athenaios korrigerar Herodotos med avseende på kvinnans namn:¹⁵

Även Naukratis frambringade berömda och i skönhet överlägsna hetärer: till exempel Doricha, som ju blev älskarinna åt den sköna Sapfos bror Charaxos när denne seglade till Naukratis för att bedriva handel, och som Sapfo angrep i sin poesi för att ha tillskansat sig mycket från brodern. Herodotos kallar henne Rhodopis, och vet inte att denna, hon som satte upp de omtalade obeliskerna i Delfi, är en annan än Doricha. [...] Till Doricha adresserade Poseidippos

¹³ Herm. *in Phdr.* s. 43 Couvreur. Plu. *Amat.* 763a, Jul. *Ep.* 10, Ath. 5.192c, etc., Anna Comn. *Alex.* 15.9.1.

¹⁴ S. 254a ap. Hdt. 2.135.

¹⁵ S. 254c ap. Ath. 13.596b–d.

ett epigram, och han omnämnde henne även ofta i sin *Aithiopia*. Detta är epigrammet:¹⁶

Doricha, damm sedan länge är dina ben, dina lockar,
samt den av dyr parfym doftande badrockens tyg,
den du svepte runt din älskling Charaxos kropp när
sammanflätade tätt morgonens drycker ni njöt.
Sapfo, raderna skrivna på vita blad av din kärlek
sjunger alltjämt och skall sjunga länge ännu.
Saligt är ditt namn, vilket Naukratis här ska bevara
så länge havets skepp seglar till Nilens lagun.

Det är inte helt säkert att Herodotos blandar ihop namnen: det har förelagits att *Rhodopis*, ”Rosansikte”, kan ha varit Dorichas ”gatunamn”.¹⁷ Enligt en medeltida källa fick Charaxos barn med henne.¹⁸

Av Sapphos egen diktning om saken, som både Herodotos och Athenaios omtalar, återfinns ett par fragment på papyrus, båda innehållande böner till Afrodite¹⁹

Cypriska och döttrar av Nereus, giv att (S. 5)
utan någon skada min bror anländer
hit, att allt hans hjärta kan önska sig till
fullbordan kommer

och att han får sona de ting han brutit
och får bli till glädje för sina vänner,
men för sina fiender ofärd. Må oss
ej en enda.

¹⁶ Posidipp. *HE* 3142–49 = *App.antb.* 3.77.

¹⁷ Campbell (1990), s. 15n.

¹⁸ *Sud.* s.v. Αἴσωπος.

¹⁹ För Sapphoöversättningarna i det följande gäller förbehåll för att de i detaljer kan bygga på restaurerad text och tentativa tolkningar, och att versen medför en friare återgivning än en prosaöversättning hade medgett. Jag går endast undantagsvis in på filologiska detaljer. Jag tar inte här upp det senaste papyrusfyndet som omtalar Sappho och hennes bröder; alla uppgifter där är kända från annat håll.

Må han nu bevilja sin syster ära
och respekt, låt inte den bittra ofärd
föret lidit

givande akt på kornets
borgarnas anklagelse
men åter inte

cypriska, du
ställande ond

Cypriska, låt Doricha få ditt bittra, (S. 15.9–12)
må hon inte skryta och säga att hon
kom för andra gången till efterlängtd
kärlek med honom.

B. En biografisk artikel i *Suda*²⁰

Sapfo: dotter av Simon, andra säger Eumenos, andra Eerigyios, andra Ekrytos, andra Semos, andra Kamon, andra Etarchos, andra Skamandronymos. Modern hette Klëis. Lesbiska från Eresos, lyrisk poet, verksam i den 42:a olympiaden [612/8 f.Kr.], samtidigt som Alkaios, Stesichoros och Pittakos. Hon hade också tre bröder, Larichos, Charaxos, och Eurygios. Hon gifte sig med en mycket rik man som hette Kerkyllas, som bedrev handel på Andros, och hon fick en dotter med honom som gavs namnet Klëis. Tre var hennes väninnor och följeslagare, Atthis, Telesilla och Megara: hon vanryktades och påstods utöva ett skamligt umgänge med dem. Hennes elever var Anagora från Miletos, Gongyla från Kolofon och Euneika från Salamis.

²⁰ S. 253 + 235 = *Sud.* c 107.

Hon skrev nio böcker lyrisk poesi. Hon uppfann plektrumet [läs möjl.: *pektis*, en sorts lyra²¹].
Hon skrev även epigram, elegier, jamber och monodier.

Suda är ett bysantinskt uppslagsverk från 900-talet.

3. Sapphos man och dotter

Man har anmärkt att äktenskapet med en *Kerkylas* som bedrev handel på *Andros* sannolikt härrör från en komedi, då mansnamnet avleds från en beteckning på det manliga könsorganet, och "Andros" betyder "Isle of *Man*", typiska ordlekar för den äldre grekiska komedien.²² Namnet Klëis förekommer däremot i fragment av Sapphos egen poesi:

Ty min mor

(S. 98)

sade att man på hennes tid
håret gärna med purpurband
prydde

och man ansåg det väldigt fint.
Men ditt hår är en gyllenbrand,
ljus som fackeleld

Kransar borde du hellre ha
med den yppiga blomsterprakt.
Men ett hårband nyss

brokigt, framställt i Sardis stad
joniska städer

Men jag vet inte, Klëis, var

²¹ Jfr. Menaechm. *FGrH* 131 F 4b ap. Ath. 14.635e.

²² W. Aly s.v. "Sappho" i *RE* I² 2, col. 2361.

jag ska hitta ett brokigt band
åt ditt hår. Men för den mytileniska

ha
om brokigt²³

Min så vackra flickas skepnad ger intryck av ett gyllne (S. 132)
blomsterregn, så syns mig min älskade Klëis skepnad.
Ej mot hela Lydien gav jag henne, ej mot kära

Ingenting i dessa dikter säger dock uttryckligen att Klëis är Sapphos dotter. ”Min flicka” i den senare kan tala för det, men det kan inte helt uteslutas att Klëis är en ung elev eller skyddsling utan blodsband till diktaren. De antika levnadstecknarna har sannolikt hämtat uppgiften om Sapphos dotter från hennes egen diktning, men de hade mer av denna att tillgå än vi. Ett annat diktfragment av Sappho sägs uttryckligen av den som citerar det beskriva diktarens tilltal till sin dotter:²⁴

för i (S. 150)
musernas hus
äger ej klagan rätt
till att vistas; det här

²³ Ytterligare en strof är bevarad som jag menar inte är av Sapphos hand utan en interpolation, möjligen från en inskription på Lesbos. Den är skadad men kan rekonstrueras till:

Hela staden har denna vård
över kleanaktiders flykt
uppfört, ty de blev illa förskingrade.

ταῦτα τὰς Κλεανακτιδᾶ[v]
φύγας [πα]ῖσα πόλις ἔχει
μνάματ'· οἶδε γὰρ αἴνα διέρρουε[v.]

²⁴ Max.Tyr. 18.9.

Att detta handlar om Sapfo framkommer uttryckligen i andra delar av det söndertrasade papyret, där man bland annat finner hennes och Gongylas namn, dock utan att någonting mer konkret kan utläsas. Kallias som citeras var enligt Strabon en kommentator till Sapfo och Alkaios verksam på Lesbos.³³ Han om någon kan möjligen ha haft tillgång till andra historiska källor än dikterna själva. Det citerade avsnittet verkar ha rört sig om ett försvar för Sapfos karaktär; ävenså omtalas i ett annat anonymt papyrusfragment Sapfos duglighet som hushållerska.³⁴ Hennes borgerliga anständighet och position i samhället var alltså omdiskuterad, åtminstone i romersk tid; detta bekräftas av att antikvarien Didymos Chalkenteros (ca, 60 f.Kr. –10 e.Kr.) sägs ha skrivit en bok som behandlade frågan om huruvida Sapfo var prostituerad.³⁵ Själva frågeställningen antyder möjligen att detta var en försvarsskrift, avsedd att bevsvara frågan med ”nej”.

Sapfos erotiska frispråkighet, som bara några generationer senare i Athen förefaller ha varit otänkbar för en kvinna som inte var prostituerad, gav väl upphov till debatten, som kan ha tagit fart redan i den grekiska komedien några generationer efter Sapfo. Det är dock möjligt att Sapfo i komedien fick bevara sitt goda namn i högre utsträckning än vad som har förmodats, vilket jag kanske får återkomma till.

Vad gäller Sapfos roll som lärare kan några lyriska fragment läsas som tilltal till elever. I en dikt som nyligen kompletterades av ett papyrusfynd till nära nog fullständighet, heter det:

Beflita er väl (S. 58)
om de viol-
doftande musers gåvor,
ni barn, och om högt
tonande lyr-
strängen som älskar sången.

Men se dock på mig:
slät var min hy
fordom, men ålderdomen
drog rynkor i den;

³³ S. 245 = Str. 13.2.4.

³⁴ S. 213A h = *POxy.* 2506 fr. 48 col. III.

³⁵ Did. IV 8 s. 384 Schmidt, cit. Sen. *Ep.* 88.37.

vitt gjorde den
håret, det en gång svart.

Och tung har min håg
blivit; mitt knä
stödjer mig inte längre,
som förr lika lätt
som en ung hjort
lät mig gå runt i dansen.

Jag suckar därför
ofta, men vad
kan jag väl göra åt det?
För människan är
omöjligt att
undvika att bli gammal.

Det sägs att en gång
Gryningen ros-
ärmad bar bort Tithonos
till yttersta gräns-
trakterna av
världen, av kärlek driven.

Ung var han och skön
även, men lik-
väl honom ålderdomen
den grå kom ifatt
efter en tid
trots en odödlig maka.

Tilltalet ”barn” återfinns i papyrustexten; uppfordringen att ”beflita sig” är däremot en konjekturrell läsning då vänstra delen av de inledande raderna saknas.

I ett annat diktfragmentheter det:

Ej en jungfru en gång
tror jag det skall
finnas som såg en sols
klara ljus på vår jord,

(S. 56)

aldrig en gång,
inte med en så stor

klokhet.

Jag kan bara förstå denna skruvade hyperbol som parodisk, övermåttad av av ironi, dvs. att den jungfru som omtalas – en elev – har sagt eller gjort något dumt.

Gorgo och Andromeda, två kvinnonamn som dyker upp i några bevarade fragment, förstås som Sapphos ἀντίτεχνοι, ”konkurrenter” eller ”medtävlare i yrkesverksamhet” av Maximus från Tyros.³⁶ Snarare än diktning antyder Sapphos diktfragment att yrkesverksamheten kan ha haft med unga kvinnor att göra. Andromeda och möjligen Gorgo beskrivs av Sappho som rivaler om flickors gunst, låt vara med erotiska accenter som idag anses som olämpliga i förhållanden mellan lärare och elever:

Åter upplöser Eros min kropps försvar, (S. 130)
bitterljuva omöjliga kreatur,
Atthis; avskyvärd tanken på mig är dock
i ditt sinne; du flyr till Andromeda.

(Man har ifrågasatt om de två senare verserna verkligen hör ihop med de två första.)

Andromeda har ett gott utbyte vunnit. (S. 133)

mina, och Archeanassa, Gorgos (S. 213)
maka

Dessa vittnesbörd är förvisso magra och ospecifika. Athenaios säger också att Sappho i följande verser hänar Andromedas bristande känsla för elegant klädsel:³⁷

Vad för en bond- (S. 57)

³⁶ S. 219 = Max.Tyr. 18.9.

³⁷ Ath. 1.21b–c.

kona förvirrar dig
som ej vet att man bär
lumporna till
höjden av anklarna?

Dikten kan förstås som ett tilltal till en ung kvinna som har fått felaktiga instruktioner av en inkompetent lärarinna, men det ska understrykas att detta inte är en fastställd läsning, och att texten i sig som så ofta är osäker.

Säker kunskap har vi alltså inte, men vi kan tillåta oss ett grundat omdöme i negativ riktning: att Sapphos hypotetiska skola skulle ha varit av religiös karaktär, hon själv prästinna, och undervisningsgruppen kallats ”thiasos” (en antik term för en mindre religiös sammanslutning som dyrkar en viss gud) är en romantisk fiktion, helt utan förankring i diktningen eller några primärkällor.

Inte heller finns det oemotsägliga belägg för att all Sapphos diktning (eller all grekisk diktning överhuvudtaget) var avsedd för offentliga sammanhang, som Ferrari hävdar, huvudsakligen i polemik mot Page, som menade att nästan all Sapphos lyrik var ägnad för privata sammanhang och framfördes ”informellt för en umgängeskrets”.³⁸ Om de sammanhang i vilka dikterna framfördes vet vi nästan ingenting. Några var dock uppenbarligen avsedda för bröllop, t.ex. följande:³⁹

ty barn även du en gång (S. 27)
sjunga: låt detta
tala, och oss efter detta
behaga.

Ty vi går till bröllop, och väl
även du det. Tärnorna bortsänd nu, så
fort som möjligt; gudarna måtte
ha

till det stora Olympos vägen
människor

³⁸ Ferrari (2010), s. 12–13; Page (1955), s. 119.

³⁹ Även S. 103B–117A.

natt

(S. 30)

tärnor
hela natten de
och besjunger ständigt din älskog med din
brud med violbarm.

Men stig upp och gå
svennerna, jämnåriga vänner, så att
mindre än klarröstade näktergalen
vi får se sömnen.

Kära brudgum, vid vad skall jag rättvist dig likna?
Jag vill helst vid en späd liten planta dig likna.

(S. 115)

Ferraris åsikt är inte utan vikt: man kan inte ta för givet att den gamla grekiska diktningen uppstod uteslutande på grund av inre uttrycksdrift och var en en personlig och privat angelägenhet utan ekonomiska eller politiska incentiv. Pages föreställning om Sapphos poesi som sällskapslek i exklusiva, ekonomiskt oberoende kretsar på Mitylene övertygar därvidlag inte. Beträffande i stort sett alla grekiska lyriker kan man utifrån diktningen och andra vittnesbörder identifiera eller sluta sig till konkreta yttre incentiv för verksamheten. Pindaros, Bakchylides, Simonides, Ibykos och Anakreon var yrkesmän, som tog betalt för sin diktning och uppträdde eller lät andra uppträda med sina kompositioner, helst om de själva fick välja vid furstehov (t.ex. Ibykos och Anakreon hos Polykrates på Samos, Pindaros hos Hieron på Sicilien). Så troligen även Alkman, som möjligen kan ha haft ett offentligt ämbete som musiker och koreograf i Sparta. Alkaios var troligen i utgångspunkten ekonomiskt oberoende aristokrat, men han har istället haft politiska incentiv för sitt skapande: han använde sina dikter som pamfletter om situationen på Lesbos, med propaganda för sitt parti och sin familj, som deltog i maktkamperna. Alkaios poesi om vin och (knappt bevarat) kärlek kan däremot kanske möjligen ha haft karaktären av personligt, avsiktslöst uttryck. Eller fick, när maktkampen på Lesbos var över och Pittakos besekrat sina motståndare, Alkaios falla tillbaka på diktning och uppträdande

som inkomstkälla? En annan möjlighet är att Alkaios vin- och kärleksdiktning var avsedd att visa den politiska makten, som lät honom bo kvar på Lesbos, att han nu var ofarlig.

Vilken roll Sapphos diktning däremot spelade i det ekonomiska och politiska systemet är mer oklart, varför föreställningen om intresselöst aristokratiskt tidsfördriv uppkommit. Bröllopsdikterna synes ha varit beställningsverk och inkomstkälla. Men ville någon ekonomisk aktör – dvs. i antiken ofrånkomligen en man – betala för att höra Sappho sjunga om sitt eget känsloliv?

Man kan tänka sig att Sappho i likhet med Alkaios lät sin lyrik cirkulera och till och med uppträdde utan krav på betalning, med sikte på en indirekt form av ekonomisk eller politisk kompensation. Ur ett ekonomiskt perspektiv ligger det nämligen nära till hands, om Sappho nu, vilket så mycket tyder på, bedrev professionell undervisningsverksamhet för ogifta flickor, att se hennes diktning som en form av marknadsföring. På inget sätt kunde hon som yrkeskvinna bättre demonstrera sin musikaliska kompetens och bildning än med dessa dikter. Bröllopssångerna och de flickor hon sjunger om som uppvaktas av män, eller som inte längre är hos henne, kan läsas ur detta perspektiv: ett underförstått budskap är att Sapphos flickor verkligen blir gifta, ofta rikt i främmande land.

Hären säger många är vackrast, eller
ryttarskaran ovan den svarta jorden
eller flottans krigsskepp, men jag ska säga
det som man älskar. (S. 16)

Lätt att visa alla att detta stämmer.
Hon som överträffade varje mänsklig
jordisk skönhet, Helena, övergav den
bästa av makar,

gav sig av mot Troja till skepps och skänkte
därvid varken dottern en tanke eller
mor och far, de kära, då henne ledde

ty
lätt
minns jag Anaktoria nu, som inte
längre är hos oss.

Hellre hennes ljuvliga gång jag åter
såg och hennes ansiktes ljusa skimmer
än en lydisk stridsvagn och starka kämpars
strider med vapen.

är inte möjligt
människa Be att få taga del av

från Sardis stad
ofta med tanken riktad hitåt

(S. 96A)

som vi
dig en skådad gudinna lik
och din sång fann hon allra mest behagfull.

Nu står hon bland de lydiska kvinnor fram
som när efter en solnedgång
månens rosiga skepnad uppenbarad

lyser framför var stjärna; dess sken ger från
havets yta ett återsken,
likaså från de rika blomsterängar

när det ligger ett täcke av dagg på dem
skönt där rosor har slagit ut
och mjuk körvel och honungsklöver doftar.

Ofta vandrar hon så, och hon minns sin vän
blida Atthis med längtan så
att det tär hennes ömma sinne illa.

Att komma där
mycken
sjunger mitten

Det lydiska imperiet och dess huvudstad Sardis, alltså det anatoliska fastlandet omedelbart

öster om Lesbos, utgjorde på Sapphos tid den rika civilisationen, varifrån lyxvaror importerades, som det hårband som omtalas i S. 96 ovan. ”Ej mot hela Lydien gav jag henne” diktade Sappho om sin förmodade dotter, Kleis, i S. 132. Att gifta bort sin dotter med en lydisk magnat torde dock inte ha varit det minst eftertraktade partiet för en ambitiös far. Att därtill få sin bortgifta dotters skönhet omsjungen av Sappho var förstås gräddet på moset.

(till Afrodite:)

Och en röd turban (S. 101)
som doftar skönt
från Phokaia har Mnasis ju sänt till dig,

en rik gåva

Här nämns Phokaia, en rik grekisk handelsstad på det anatoliska fastlandet strax söder om Lesbos. Mnasis, kanske en tidigare elev som har gift sig med en handelsman från staden, dedicerar en röd turban till Afrodite. Märk hur främmande städer och geografiska avstånd förknippas med dyrbara ting och ekonomiskt värde hos Sappho. Lika väl som ett stereotypiskt kvinnligt intresse för kläder och accessoarer kan man i detta identifiera entreprenörens instinkt. Sapphos bror Charaxos bedrev handel på Naukratis, och vi kan notera att de anklagelser mot hans älskarinna Doricha som Athenaios refererar ur Sapphos poesi (del 2 ovan) är av ekonomisk art: Doricha sägs ha ”tillskansat sig mycket” från brodern. (Doricha var en guldgräverska, men hon erhöll även sin frihet från slaveri, och det är svårt att helt dela Sapphos indignation.)

Denne syns mig gudarnas like vara, (S. 31)
mannen där som alldeles nära sitter
mittemot dig, lyssnande till den ljuva
röst du ger från dig

och ditt åtråväckande skratt som alltid
gör att hjärtat studsar i bröstet på mig
för så snart jag ser dig ett ögonblick så
kan jag ej tala

längre för min tunga är bruten, genast
löper tunna eldslågor under huden,
inget kan jag med mina ögon se, det surrar
i mina öron,

svetten rinner över min kropp, den skakar
alltigenom, blekare än ett grässtrå
är jag och jag synes mig inte länge
till kunna leva.

Allt ska dock uthärdas, ty även en fattig

Detta är väl inte diktens huvudärende, men kanske ett nog så viktigt meddelande eller ”soundbite” i dess inledning: den man som uppvaktar en av Sapphos flickor är *gudars like*. Att sända sina döttrar till Sapphos skola är en god investering.

Sappho sjunger om sina känslor för sina elever, vilket idag ses som gravt olämpligt. Men såg man det på samma sätt i det antika Grekland? Inte, som bekant, när det gällde pojkars utbildning. Kanske var ett intimt känslomässigt förhållande mellan lärare och elev av samma kön snarare någonting som sågs som positivt, en garanti för att eleven behandlas väl och för att läraren tar ett intresse för denne. De historiska källorna har som vanligt litet att säga, men inga belägg återfinns som tyder på att intima relationer med äldre kvinnor sågs som skadligt för flickor. Det farliga och opassande var alltid heterosexuellt umgänge – ”att förstöra en flicka”, som det kallades.

Referenser

- Campbell, David A. (red., övers.), *Greek Lyric, I, Sappho and Alcaeus*. Ed. corr., Cambridge MA etc. 1990 (Loeb Classical Library).
- Couvreur, P. (red.), *Hermeias von Alexandrien: In Platonis Phaedrum scholia*. Paris 1901 (Hildesheim 1971).
- Ferrari, F., *Sappho's Gift: the Poet and her Community*. Ann Arbor 2010.
- HEJ A. S. F. Gow & D. L. Page (red.), *The Greek Anthology: Hellenistic Epigrams*. I–II, Cambridge 1965.
- Helm, R. (red.), *Die Chronik des Hieronymus*. 2. Aufl., Berlin 1956 (Eusebius Werke, I).
- LSJ] H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones m.fl., *A Greek-English lexicon*, 9. ed., ”With a revised supplement”, Oxford 1996.
- Page, D. L., *Sappho and Alcaeus: an Introduction to the Study of Ancient Lesbian Poetry*. Oxford 1955.

- Parker, H., "Sappho Schoolmistress". *Transactions of the American Philological Association*, 123 (1993), s. 309–51.
- PMG] D. L. Page (red.), *Poetae melici graeci*. Oxford 1962.
- RE] G. Wissowa a.o. (eds.), *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Neue Bearbeitung, vol. I–XXIV, I²–XV², Suppl. I–XV, Stuttgart 1894–1978.
- Sandin, P., "Allegoriska skepp i modern och antik litteratur". *Klassisk Forum*, nr. 2/2010, s. 89–98.
- . "Några oanständiga dikter från Grekland och Rom". *Tidningen Kulturen*, 7 nov. 2013:
<http://tidningenkulturen.se/artiklar/litteratur/litteratur-portraett/16087-nagra-oanstaendiga-dikter-fran-grekland-och-rom>
- Schmidt, M. (red.), *Didymi Chalcenteri grammatici alexandrini fragmenta quae supersunt omnia*. Leipzig 1854.
- SLG] D. Page (red.), *Supplementum lyricis graecis*. Oxford 1974.
- Voigt, Eva-Maria (red.), *Sappho et Alcaeus: fragmenta*. Amsterdam 1971.
- Wehrli, F. (red.), *Phainias von Eresos. Chamaileon. Praxiphanes*. 2. Aufl., Basel 1969 (Die Schule des Aristoteles, 9).